

Τίτλος εργασίας

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΩΣ ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ ΣΕ ΟΜΑΔΕΣ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΔΙΠΛΗΣ ΔΙΑΓΝΩΣΗΣ

Δημήτριος Τσερπέλης, Κλινικός Ψυχολόγος, Υπεύθυνος τμήματος Απεθισμού, Ψυχιατρική Κλινική Λυράκου.

Εισαγωγή

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται μια ανάλυση τεσσάρων διαδοχικών συνεδριών ομαδικής ψυχοθεραπείας μέσω της καλλιτεχνικής διαμεσολάβησης της συγγραφής, σε πληθυσμό με διπλή διάγνωση χρήσης ουσιών και ψυχιατρικής πάθησης. Αντικείμενο της μελέτης αυτής αποτελεί η ομάδα των θεραπευομένων με τις συμπεριφορές που καταγράφονται σε αυτή, οι ασυνείδητες εικόνες στο γραπτό κείμενο και η συνειρμική διαδικασία στην συζήτηση της ομάδας.

Η θεραπευτική αυτή παρέμβαση εντάσσεται σε ένα θεραπευτικό πρόγραμμα που πραγματοποιείτε σε μια μονάδα θεραπείας για το αλκοόλ και για την διπλή διάγνωση στην ψυχιατρική κλινική Λυράκου. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα θεραπείας ενός μηνός για εξαρτημένους στο αλκοόλ, σε διάφορες τοξικές ουσίες και σε φαρμακευτικές ουσίες, όπου εφαρμόζετε μια συνολική θεραπευτική παρέμβαση, ιατρική, ψυχοθεραπευτική, εργοθεραπευτική κ.α.

Οι ασθενείς που επιθυμούν να κάνουν θεραπεία, ερχόμενοι στην κλινική, δεσμεύονται σε μια ψυχοθεραπευτική παρέμβαση με στόχο την κινητοποίηση, δηλαδή την αναγνώριση και την διαχείριση των συγκεκριμένων συμπεριφορών που τους οδηγούν στην εξάρτηση καθώς και την ενθάρρυνση αυτών στην συνέχιση της θεραπείας τους με την εμπλοκή τους σε άλλη θεραπευτική παρέμβαση μεγαλύτερης διάρκειας. Η ψυχοθεραπευτική παρέμβαση αποτελείτε κυρίως από ομαδική αλλά και ατομική θεραπεία. Συγκεκριμένα, γίνονται ομάδες ψυχοθεραπείας έξι φορές την εβδομάδα, οι οποίες αποτελούνται από ένα γκρουπ Photolangage©, μια ομάδα συγγραφής, μια ομάδα καλλιτεχνικής διαμεσολάβησης μέσω της ζωγραφικής και τρεις ομάδες συζήτησης.

Σχετικά με την εργοθεραπευτική παρέμβαση, και τα καλλιτεχνικά εργαστήρια, μια εργοθεραπεύτρια και μία ζωγράφος οργανώνουν εργαστήρια πηλού, ζωγραφικής, κολάζ καθώς και άλλες καλλιτεχνικές παρεμβάσεις όλες τις ημέρες της εβδομάδας.

Προβληματική

Το κυρίαρχο ερώτημα που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη είναι το εξής: “Πως μορφοποιούνται οι φαντασιακές εικόνες σχετικές με την ιδιαίτερη ψυχοπαθολογία κάθε ασθενή, όπως αυτή εκφράζεται μέσω της συγγραφής κειμένων τόσο σε ατομικό, όσο και σε ομαδικό επίπεδο”.

Η ομάδα ψυχοθεραπείας με την καλλιτεχνική διαμεσολάβηση της συγγραφής αποτελεί μια θεραπευτική παρέμβαση όπου χρησιμοποιείτε η συγγραφή κειμένων ως

μέσο διαμεσολάβησης με στόχο να ενεργοποιεί μια ομαδική διεργασία όπου ενισχύεται τόσο η δημιουργικότητα όσο και οι λεκτικές-προφορικές αναπαραστάσεις. Το εργαστήριο πραγματοποιείται σε τρεις χρόνους, έναν πρώτο χρόνο συζήτησης, όπου κάθε μέλος προτείνει ένα θέμα για την συγγραφή. Σε ένα δεύτερο χρόνο ο εμπνευστής της ομάδας διαμορφώνει το θέμα με βάση εκείνα που έχουν προτείνει οι συμμετέχοντες και στη συνέχεια τα μέλη της ομάδας καλούνται να συγγράψουν ένα κείμενο πάνω στο θέμα αυτό. Σε τρίτο χρόνο προτείνουμε στους συμμετέχοντες να διαβάσουν τα κείμενά τους στην ομάδα. Στη συνέχεια ακολουθεί μια συζήτηση για κάθε κείμενο, όπου κάθε μέλος της ομάδας μπορεί να παρέμβει και να μοιραστεί τις δικές του σκέψεις και τα δικά του συναισθήματα που ενεργοποιούνται από το κείμενο του άλλου μέλους, όσο και από την συνειρμική διαδικασία της ομάδας.

Στόχος αυτής της μεθόδου είναι να διευκολύνει τη συζήτηση μεταξύ των συμμετεχόντων και να εισαγάγει μια ενδοψυχική και διυποκειμενική διεργασία των συναισθηματικών αναπαραστάσεων. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείτε ένας μεταβατικός χώρος όπου ευνοείτε η λεκτικοποίηση των φαντασιακών αναπαραστάσεων της ομάδας από την πρώτη συζήτηση. Στη συνέχεια η συγγραφική δημιουργία ενεργοποιεί την συζήτηση σε τρίτο χρόνο και επιτρέπει στα μέλη της ομάδας να μιλήσουν αναφορικά με διάφορα αναδυόμενα ψυχικά στοιχεία που πιθανόν να μην μπορούσαν να λεκτικοποιηθούν και να ανοιχτούν σε μια ομάδα, κάτω από άλλες συνθήκες. Πιο συγκεκριμένα, οι τοξικοεξαρτώμενοι ασθενείς παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη δυσκολία να λεκτικοποιήσουν τα δικά τους συναισθήματα αλλά και να ακούσουν τις δυσκολίες των άλλων. Μέσω της διεργασίας της διαμεσολάβησης, το συναίσθημα αναπαριστάτε σε προφορικό- λεκτικό επίπεδο και λαμβάνει στη συνέχεια μια διάσταση διυποκειμενική όπου το συναισθηματικό μίγρμα καθιστάτε εφικτό.

Μεθοδολογία

Στην παρούσα έρευνα ακολουθείτε η μεθοδολογία ψυχαναλυτικής μελέτης περίπτωσης. Αντικείμενο ανάλυσης αποτελεί η ομάδα των θεραπευομένων με τις συμπεριφορές που καταγράφονται σε αυτή, οι ασυνείδητες εικόνες στο γραπτό κείμενο και η συνειρμική διαδικασία στην συζήτηση της ομάδας.

Υπόθεση

Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών στην προβληματική της διπλής διάγνωσης, ανεξάρτητα με την αιτιοπαθογένεια αυτής, δηλαδή αν η χρήση προηγούταν της ψυχιατρικής ψυχοπαθολογίας είτε αν η τελευταία έρχεται σαν αποτέλεσμα της χρήσης, επιτρέπει μια «προστασία από ερεθίσματα» στον ασθενή και μπλοκάρει την αποδοχή του Σύνπτωματος της ψυχιατρικής πάθησης.

Βασική προϋπόθεση λοιπόν για να προχωρήσει μια θεραπευτική ομάδα στην «ομαδική ανταπάτη» του Anzieu δηλαδή στην περίοδο της θεραπείας όπου η ομάδα δεσμεύεται σε μια φαντασιακή εικόνα ισότητας και εμπιστοσύνης, αποτελεί τα μέλη να ονοματίσουν και να αποδεχτούν το Σύνπτωμα της ψυχιατρικής πάθησης στην ομάδα και να στρέψουν το αίτημα για βοήθεια σε αυτή.

Ανάλυση θεωρητική και κλινική.

Για να εξετάσουμε την παραπάνω υπόθεση, θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τέσσερις διαδοχικές συνεδρίες μιας ημι-ανοικτής θεραπευτικής ομάδας, που πραγματοποιήθηκαν σε τέσσερις εβδομάδες. Το κλινικό υλικό που θα παρουσιάσουμε εστιάζεται στις δυο πρώτες συνεδρίες, ενώ για τις δύο τελευταίες

παρέχετε μια σύντομη περιγραφή, λόγω οικονομίας χρόνου.

Η ομάδα αυτή δεν έχει ούτε σταθερό αριθμό ούτε τα ίδια μέλη, καθώς στη διάρκεια του διαστήματος αυτού κάποιοι θεραπευόμενοι ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα θεραπείας και κάποιοι άλλοι προστέθηκαν στην ομάδα. Παρόλαυτά, ενώ άλλαζε η σύσταση της ομάδας, υπήρχε σημαντικός αριθμός σταθερών μελών για τις πρώτες τρεις συνεδρίες και αυτό παρείχε στην ομάδα μια σημαντική δέσμευση και ιστορικότητα, αναφορικά με τις ασυνείδητες εικόνες, τα συναισθήματα που εκφράζονταν στα κείμενα, όσο και με τα λεκτικά μοιράσματα στη συζήτηση της ομάδας.

Καθώς προσπαθούμε να αναπαραστήσουμε τις διυποκειμενικές δυναμικές της ομάδας στην παρούσα μελέτη, θα εστιάσουμε περισσότερο στις ενδοψυχικές διεργασίες δύο θεραπευόμενων, του Γιώργου και του Μάρκου που συμμετείχαν στις τρεις πρώτες ομάδες.

Ο Γιώργος είναι 28 χρονών, εξαρτημένος στην ηρωίνη, στο αλκοόλ, σε διάφορες φαρμακευτικές ουσίες και παρουσιάζει συμπτωματολογία μεθοριακής διαταραχής της προσωπικότητας με παρανοειδή ιδεασμό. Ξεκίνησε την χρήση σε ηλικία 17 χρονών, μετά από ένα ατύχημα που είχε με το πόδι του που τον κράτησε καθηλωμένο στο κρεβάτι για ένα χρόνο. Στη διάρκεια της θεραπείας του παρουσίασε ιδιαίτερη δυσκολία με τα όρια και τους κανόνες, σπάζοντας τα πολλές φορές την ημέρα, ενώ παράλληλα έπαιρνε συχνά τη θέση ότι ο Άλλος τον αδικούσε, τον κορόιδευε και ότι ήθελε το κακό του.

Ο Μάρκος είναι 32 χρονών, εξαρτημένος στην ηρωίνη και παρουσιάζει συμπτωματολογία μεθοριακής διαταραχής της προσωπικότητας και διαταραχές πανικού. Η χρήση του ξεκίνησε σε ηλικία 25 χρονών κι ο ίδιος ο θεραπευόμενος συνδέει την ομοφυλοφιλία του και την περίοδο που βρέθηκε στην πορνεία με τις συνθήκες των πρώτων επαφών που είχε, με την ουσία. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας, ο Μάρκος παρουσιάζει κρίσεις πανικού, ακόμα και μέσα σε ομάδες ψυχοθεραπείας, σημαντικές μεταβολές στη διάθεσή του, ενώ ταυτόχρονα δημιουργούσε μαζί με τους συνθεραπευόμενους του σχέσεις αγάπης-μίσους.

Στην πρώτη ομάδα που παρουσιάζουμε συμμετείχαν εννιά θεραπευόμενοι εκ των οποίων ο Γιώργος και ο Μάρκος. Στην πρώτη φάση της συζήτησης κυριαρχούσε στην ομάδα θυμός και επιθετικότητα, τόσο μεταξύ των θεραπευομένων όσο και απέναντι στο θεραπευτικό πλαίσιο. Τονίστηκε ιδιαίτερα η διαφορετικότητα μεταξύ θεραπευτών και θεραπευομένων αναφέροντας την διαπίστωση «δεν είμαστε όλοι το ίδιο». Οι συμμετέχοντες στην ομάδα εξέφραζαν την επιθυμία για καλύτερη συνεργασία με του θεραπευτές, διαμαρτύρονταν ότι «δεν σέβεται ο ένας τον άλλο» και ζητούσαν «δικαιοσύνη» αναφορικά με την θεραπεία τους. Ο Μάρκος πήρε το λόγο προτελευταίος και ανέφερε τα εξής «Προσπαθώ να γίνω καλά. Χτες έπαθα κρίση πανικού. Με βοήθησαν. (Θα ήθελα) να είμαστε όλοι το ίδιο». Τον πρώτο χρόνο της συζήτησης έκλεισε μια θεραπευόμενη λέγοντας «Να γίνουμε ομάδα. Ο καθένας έχει τις ιδιαιτερότητες του.»

Αναφορικά με το θέμα της συγγραφής, προτείναμε στην ομάδα να γράψει μια φανταστική ιστορία, με τίτλο «η φανταστική μου ομάδα». Οι θεραπευόμενοι στα κείμενά τους δεν δημιούργησαν κάτι φανταστικό, πέραν της πραγματικότητας, αλλά αντίθετα έμειναν στο παρόν και εξέφρασαν κυρίως τι θα ήθελαν από την ομάδα. Στα κείμενα και στην συζήτηση γύρω από αυτά, η ομάδα έδινε έμφαση ότι δεν πρέπει να

υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των συμμετεχόντων, δήλωνε άμεσα την επιθυμία για χρήση ουσιών και εξέφραζε την ανησυχία των θεραπευομένων αναφορικά με την ψυχιατρική πάθηση. Συγκεκριμένα ο Γιώργος εκφράζει την ανάγκη «να έχουν οι θεραπευόμενοι σώας τας φρένας για να μείνουν καθαροί» (Κείμενο1). Σε άλλο κείμενο, μια θεραπευόμενη μοιράστηκε ότι έχει την ανάγκη να αποδεχτεί την δική της διαφορετικότητα, προσδιορίζοντας στη συνέχεια ό τ ήταν πολύ δύσκολο να αντιμετωπίσει την ψυχική νόσο της ίδιας και της οικογένειάς της.

Η ομάδα έκλεισε με τα μέλη να δηλώνουν ότι «η διαφορετικότητα γίνεται τελικά αποδεκτή», ότι «όλοι ταιριάζουν με όλους» και γενικότερα άρχισαν τα μέλη να εξιδανικεύουν την ομάδα και να εισέρχονται στην «ομαδική αυταπάτη».

Στην δεύτερη ομάδα, οι συμμετέχοντες ήταν πέντε άτομα, καθώς τέσσερα μέλη είχαν ολοκληρώσει τη θεραπεία τους. Εκφράζονταν με ειλικρίνεια και αμεσότητα αναφορικά με τις δυσκολίες τόσο της εξάρτησης όσο και της ψυχιατρικής ψυχοπαθολογίας. Η ομάδα είχε αποκτήσει εμπιστοσύνη τόσο για να μοιραστεί συναισθήματα και σκέψεις, όσο και στο γεγονός ότι μένοντας μέσα στο κύκλο της ομάδας οι θεραπευόμενοι ήταν προστατευμένοι και μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της εξάρτησης και της ψυχιατρικής πάθησης. Το θέμα της συγγραφής που προτάθηκε ήταν η δημιουργία ενός ελεύθερου κειμένου που να ξεκινάει με τη φράση «θυμάμαι τότε που» δίνοντας στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να επαναλάβουν τη φράση αυτή όσες φορές ήθελαν. Στα κείμενά τους οι θεραπευόμενοι περιγράφουν τις ιδιαίτερες δυσκολίες που σχετίζονται τόσο με την ψυχιατρική πάθηση όσο και την εξάρτηση.

Συγκεκριμένα στο κείμενό του ο Γιώργος αναφέρεται στο ατύχημα που είχε στην εφηβεία του και στην επιθυμία για χρήση που είχε πριν μπει στη θεραπεία. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας συμμερίζονται τις δυσκολίες αυτές, αναφέρουν πολύ παρεμφερείς εμπειρίες με συνέπεια να κάνουν δικό τους και να μοιράζονται το Σύμπτωμα του Γιώργου. Ο Γιώργος αναφέρει σαν συμπέρασμα μετά από τις παρατηρήσεις των υπόλοιπων μελών στο κείμενό του ότι οι δυσκολίες αυτές αποτελούν και προφάσεις για τη χρήση, δηλώνοντας συνεπώς ότι εισέρχεται με αυτό τον τρόπο σε μια διεργασία διαχείρισης του Συμπτώματος του.

Το κείμενο του Μάρκου περιγράφει με αλληγορικές εικόνες την πρώτη περίοδο που ξεκίνησε την χρήση (όπως συχνά αναφέρουμε το μήνα του μέλιτος, όπου όλα είναι ιδανικά χωρίς δυσάρεστες συνέπειες). Η περιγραφή αυτή μας παραπέμπει σε μια διάσπαση του αντικειμένου, όπου η χρήση αναφέρεται σαν μαγευτικό λιβάδι και ταυτόχρονα σαν στέπα που ξεχείλιζε αίμα. Η ομοφυλοφιλία τοποθετείτε στο κείμενο σαν το διαφορετικό που έχει ο ίδιος που τον έβαλε στο περιθώριο και στη συνέχεια στη ηρωίνη. Στην τελευταία φράση του κειμένου, ο Μάρκος παραδέχεται την επιθυμία για επαναπρόσληψη της ουσία γράφοντας «Ζω μεταξύ να πιώ ή όχι». Παράλληλα, με αυτή την φράση, όσο και με τις αντιφατικές αλληγορικές εικόνες της χρήσης, εκφράζεται το Σύμπτωμα της αμφιταλάντευσης και της Απόλαυσης του θεραπευόμενου να βρίσκεται πάνω στα όρια. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας αναγνώρισαν το σύμπτωμα που περιέγραψε ο Μάρκος σε όλες τις διαστάσεις του. Συγκεκριμένα ένα μέλος είπε χαρακτηριστικά «τα όρια εμείς τα καθορίζουμε», ένα άλλο μέλος παρατήρησε ότι «η διαφορετικότητα είναι δικαιολογία για να κάνει κανείς χρήση». Ο Μάρκος μίλησε τελευταίος κλείνοντας την ομάδα λέγοντας ότι «πρώτη φορά έβγαλε αυτό που τον προβλημάτιζε» (χωρίς να προσδιορίσει αν αναφερόταν στο θέμα των ορίων, στη διαφορετικότητα που ένιωθε όντας

ομοφυλόφυλος ή στην επιθυμία για χρήση).

Στην τρίτη ομάδα είχαν προστεθεί τρία καινούρια μέλη. Η αρχική συζήτηση καθώς και τα κείμενα και ο σχολιασμός τους εστιάζονταν σε διάφορους φόβους αναφορικά με την εξάρτηση και το ενδεχόμενο υποτροπής. Οι θεραπευόμενοι προσδιόριζαν το Σύμπτωμα της εξάρτησης σε συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο, ζητώντας παράλληλα βοήθεια από την ομάδα για την αντιμετώπιση αυτού.

Στην τέταρτη ομαδική συνεδρία προστέθηκαν αρκετά καινούρια μέλη ενώ μόνο ένα παλιό μέλος είχε μείνει με συνέπεια να αλλάξει εντελώς η σύσταση της ομάδας. Η καινούρια ομάδα βρέθηκε σε ένα αρχικό σημείο όπου οι θεραπευόμενοι εστιάζονταν στις σωματικές δυσκολίες και στην επιθυμία για χρήση. Η επιθυμία αυτή μεταφερόταν στην ομάδα μονοκόματη χωρίς να παίρνουν συμβολικά οι θεραπευόμενοι κάποια απόσταση από τη χρήση, ενώ μεταξύ τους τα συναισθήματα που αναφέρονταν ήταν ο θυμός, η ανυπομονησία, η έλλειψη εμπιστοσύνης, κ.α.

Συμπέρασμα - Συζήτηση

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι η παρουσίαση των τεσσάρων αυτών συνεδριών δίνει την αίσθηση μια κυκλικότητας αναφορικά με τη θεραπευτική θέση που παίρνουν οι συμμετέχοντες απέναντι στην ομάδα. Η πρώτη συνεδρία εστιάζεται στην παραδοχή της ψυχικής πάθησης και της εξάρτησης και στην συναισθηματική έκθεση των θεραπευομένων. Τα μέλη της ομάδας δεσμεύονται σε ένα ειλικρινές μοίρασμα των εμπειριών τους και αρχίζουν να προσδιορίζουν το Σύμπτωμα της παθολογίας της Διπλής Διάγνωσης σε ενδοψυχικό και διψοκειμενικό επίπεδο. Στη δεύτερη συνεδρία τα μέλη της ομάδας βρίσκονται ήδη στην «ομαδική αυταπάτη» ενώ νιώθουν ότι μέσα στο κύκλο της ομάδας οι θεραπευόμενοι ήταν προστατευμένοι. Προβάλουν τον κίνδυνο και τον κακό τους εαυτό εκτός της ομάδας, δηλαδή στην πρωτότερη κατάσταση της χρήσης και αρχίζουν να διαχειρίζονται τις δυσκολίες εκτός του κύκλου ή δηλαδή τις συνέπειες της εξάρτησης και της ψυχιατρικής πάθησης. Στην τρίτη ομαδική συνεδρία η ομάδα δουλεύει πλέον συγκεκριμένα και με ασφάλεια την προβληματική της εξάρτησης. Τέλος στην τέταρτη ομάδα, η ομαδική αυταπάτη έχει φύγει και οι θεραπευόμενοι αρχίζουν να προσπαθούν να βρουν αυτό τον προστατευμένο χώρο που είχαν οι προηγούμενοι από αυτούς στην ομάδα.

Τα κείμενα των θεραπευομένων αλλά και η συνειρμική διαδικασία της ομάδας αναπαριστούν το συλλογικό ασυνείδητο της ομάδας, ενώ μέσω του ασυνείδητου αυτού υλικού διαφαίνεται η επιθυμία για την επαναπρόσληψη της ουσίας, τόσο σαν συναισθηματική ανάγκη όσο και σαν μια διεργασία κάλυψης διαφόρων ψυχιατρικών συμπτωμάτων.